

FARK ETTİĞİMİZ FARKLILIKLAR

Geleneksel anlayışta zekâ niceliksel olarak ölçülebilen ve tek bir sayıya indirgenebilen bir yeti olarak tanımlanırken modern anlayışta performans sergileme, ürün ortaya koyma veya problem çözme sürecinde açığa çıkan bir kapasite olduğu için sayısal olarak değerlendirilemeyeceği düşünülmektedir.

“Göklerin ve yerin yaratılışı, dillerinizin ve renklerinizin farklılığı O’nun ayetleri arasındadır. Bunlarda, bilgi sahipleri için işaretler vardır.”

Rum suresi 22. ayet bizlere insanların birbirlerinden farklı özelliklere sahip olduğunu ve bu özelliklerin Allah’ın ayetleri arasında yer aldığını belirtmektedir. Bildiğimiz gibi ayet kelimesi Allah’ın, üzerinde düşünüp sonuçlar çıkarmamızı istediği varlık ve durumlar anlamında da kullanılmaktadır. Dillerimizin ve renklerimizin farklı oluşu, bir diğer deyişle, farklı özelliklere sahip olmamız da üzerinde düşünmemiz gereken durumlardan biri olmaktadır. Nitekim insanların farklılıkları bu ayette örneği verilen dil ve renklerden çok daha fazlasını içermekte ve yapılan bilimsel çalışmalar da gün geçtikçe bu farklılıkları daha fazlasıyla ortaya çıkarmaktadır. Allah’ın bize lutfettiği farklılıklarımızı belirleyen temel değişkenlerden biri de zekâdır.

Meydana gelen değişimler ve yeni gelişmeler, zekâ kavramına ilişkin yorum ve tanımlamaları da değiştirmiştir. Geleneksel anlamda zekâ doğuştan bireyde var olan, sabit ve değişmez bir yeterlik

olarak görülürken günümüzde zekâ kapasitesinin iyileştirilebilirliğinden bahsedilmektedir. Ayrıca geleneksel anlayışta zekâ niceliksel olarak ölçülebilen ve tek bir sayıya indirgenebilen bir yeti olarak tanımlanırken modern anlayışta performans sergileme, ürün ortaya koyma veya problem çözme sürecinde açığa çıkan bir kapasite olduğu için sayısal olarak değerlendirilemeyeceği düşünülmektedir. En önemlisi de son zamanlarda zekâyı tekil olarak algılayan eski anlayışın yerini çoklu zekâ almış ve zekâ çeşitlerinin farklı yollarla açığa çıkarılabileceğine inanılmaya başlanmıştır. Bütün bu değişimler, bizleri çoklu zekâ kuramına götürmektedir.

Çoklu zekâ kuramı Howard Gardner tarafından ortaya atılan bir kuramdır. Gardner, Boston Üniversitesindeyken yaptığı çalışmalarında yeteneklerin örüntüsünü anlamaya, zihinsel ya da duygusal kazaların etkilerini belirlemeye çalışmıştır. Bu çalışmalar sırasında psiko metrik bakış açısıyla açıklanamayan farklı bir şeyler gözlemiştir. Fark etmiş olduğu bu olağanüstü durumu isterseniz kendi ifadeleriyle görelim.

“Çocuklar ve beyin hasarlı yetişkinlerle yaptığım günlük çalışmalar beni insan doğası ile ilgili bedensel bir olguyla derinden etkiledi: İnsanlar çok geniş, çok sayıda kapasitelerle dolu... Bir bireyin bir alandaki üstünlüğü, bir başka alandaki gücüyle karşılaştırılabilecek ve tahmin edilebilecek kadar basit değil” (Bümen, 2005; akt. Gürbüzöğlü, 2009)

Bu cümleler bile başlı başına insan yapısının ne denli karmaşık olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca bizlere İsra Suresinin 21. ayetinde yer alan **“Bazı insanları (bu hayatta) diğerlerinden üstün tuttuğumuza dikkat et. Ahiretteki farklılıklar çok daha fazla ve çok daha önemlidir.”** ayetini de hatırlatmakta, insanların aslında kendi içinde birtakım üstün niteliklere sahip olmalarının birbirlerinden üstün olmalarına kapı araladığını göstermektedir.

İnsanın parmak izi gibi beyin fonksiyonları ve zekâsının de eşsiz ve tek olduğu günümüzde kabul edilen gerçeklerden biri haline gelmiştir. Gardner zekâyı 9 alana ayırmakta ve her bir zekâ alanının artma ve gelişme potansiyeline sahip olduğuna inanmaktadır. Ona göre zekâ, insanın zihinsel olarak çevresiyle etkileşimi sonucu ortaya çıkar ve geliştirilebilir ve öğretilebilir bir yapıya sahiptir. Zekâ alanlarının her biri belirli düzeylerde geliştirilebilir. Örneğin, müzikal zekâsı çok yüksek olmayan bir çocuğa 4 yaşından itibaren piyano dersleri verilirse bu zekâ alanı öğrenilebilecek ve gelişebilecektir. İnsanlar zekâ alanlarının tümüne sahiptir ancak bir veya birden fazla alan diğerlerine oranla daha baskın olabilir. Gardner kuramında zekâ türlerini sözel-dilsel zekâ, mantık-matematik zekâsı, müzikal-ritmik zekâ, görsel-uzamsal zekâ, bedensel-kinestetik zekâ, doğacı zekâ, kişisel zekâ ve sosyal-kişiler arası zekâ olarak 8 kategoriye ayırmış, daha sonra

9. zekâ türü olan varoluşsal zekâ bu zekâ türlerinin içine eklemiştir. Bu zekâ türlerini tanımak, çocuklarımızı ve etrafımızdaki insanları daha iyi bir biçimde anlamak ve potansiyellerini en iyi şekilde kullanmalarını sağlayabilmek açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle bu yazıda sizlere bu zekâ alanlarını kısaca tanıtmak ve alanlardan kısaca bahsetmek istiyorum.

Gardner'ın bahsettiği zekâ alanlarından ilki sözel-dilsel zekâdır. Bu zekâ türü, konuşma ve yazı dilini kullanma becerilerini içermektedir. Bireyin okuma, dinleme, yazma, konuşma, ezber yapma ve dil öğrenme konusunda başarılı olması, bu zekâ türünün gelişmiş olduğunu göstermektedir. Ülkemiz eğitim sisteminde belki de en başarılı olabilen insanlar bu zekâ alanına sahip kişiler arasından çıkmaktadır. Nitekim eğitim sistemimizde genelde okuma-yazmaya ve dinlemeye dayalı etkinliklere yer verildiği görülmektedir. Bu zekâ alanına sahip bireylerin yönlendirilebilecekler meslek alanlarından bazılarının pazarlamacılık, öğretmenlik, çevirmenlik, politikacılık, şairlik, yazarlık gibi meslek alanları olabileceğini söylemek mümkündür. Zekâ alanlarından bir diğerini mantık-matematik zekâsı oluşturmaktadır. Gardner bu zekâ türünü 'tamamlayıcı zekâ' olarak görmektedir. Bu zekâ türü mantık

ve matematiksel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mantık zekâsı akıl yürütme, bilgileri arası ilişkilendirme gibi becerileri içerirken matematiksel zekâ akıl yürütme ve ilişkilendirme becerilerini kullanarak hesaplama yapma, problem çözme gibi becerileri içermektedir. Bilim insanları, matematikçi, muhasebecilerin bu zekâ alanında gelişmiş olduklarını söylemek mümkündür.

Müzikal-ritmik ve görsel uzamsal zekâ türleri, bireylerin sanatsal yönden daha baskın hale gelmelerini sağlayan iki zekâ türüdür. Müzikal-ritmik zekâ, birçok yönden sözel-dilsel zekâyâ benzer özellikler gösteren bu zekâ alanı, müzik ve ritim algısı ve üretimi ile yakından ilişkilidir. Melodi ve harmoniyi yakalayabilme, ritim duygusuna sahip olma, farklı ses ve notaları birbirinden ayırt edebilme, bir müzik aleti çalabilme bu zekâyâ sahip olan bireylerin yapabilecekleri arasındadır. Ayrıca bu bireylerde seslere karşı duyarlılık olduğu görülmektedir. Evinizde yürürken bile çıkardığınız seslerden şikayetçi olan bir komşunuz varsa muhtemelen bu komşunuzun müzikal ritmik zekâsı güçlüdür. Bestecilik, şarkıcılık bu zekâ türünün örnek mesleklerindenidir. Görsel-uzamsal zekâ ise mekânsal temsiller ve görüntülerin zihinde oluşturulabilme kapasitesini ifade etmektedir. Şekil/şema/grafik oluşturabilme, resim yapma, hayal kurma, zihinde canlandırma, üç boyutlu düşünebilme, yer/yön bulma bu zekâ türüne sahip bireylerin başarılı olduğu alanlardır. Bu alana baskın bir biçimde sahip bireyler, nesneler arasındaki ilişkileri de kolaylıkla tanıyabilmektedirler. Örneğin, satranç oynarken birkaç hamle sonra ne olabileceğini tahmin edebilen kişilerin bu zekâ alanına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ressamlık, grafik tasarımcılığı, pilotluk, kaptanlık bu türün meslek alanları arasında yer almaktadır.

Görsel-uzamsal zekâyâ benzer özellikler gösteren diğer bir alan, bedensel-kinestetik zekâdır. Bu zekâ türünde zihin-kas koordinasyonunun oluşturulabilmesi önemlidir. Kişinin bedenini, vücut hareketlerini, jest ve mimiklerini doğru kullanıyor olması bu zekâyâ sahip olduğunu göstermektedir.

Fiziksel olarak hareketli olmayı seven bu bireylerin bir yerde uzun süre kaldıklarında hareket etmeye ve kıpırdanmaya başladıkları görülmektedir. Çocuğunuz belli bir yaşı geçtiği halde eğer bir yerde sabit bir biçimde uzun süre duramıyorsa bu onun yaramaz olduğunu değil, bedensel-kinestetik zekâ alanının baskın olduğunu gösteriyor olabilir. Çocuğunuzla kızmak ya da neden böyle oluyor diye sorgulamak yerine, onun spor ve dans gibi bedenini kullanabileceği etkinliklerde bulunmasını sağlamak, hem çocuğunuzu mutlu edecek hem de potansiyelini en etkili şekilde kullanabilmesini sağlayacaktır. Diğer bir zekâ alanı olarak tanımlanan doğacı zekâ ise doğada var olan bitki ve hayvanların birbirlerine benzerlik ve farklılıklarını ayırt edebilme, doğal olaylara karşı duyarlılık, doğada vakit geçirmekten haz alma gibi özellikleri içinde barındırmaktadır. Kuş beslemek, kelebek ve böcek koleksiyonu oluşturmak gibi etkinlikler içinde bulunmayı seven bireylerin bu zekâ alanlarının baskın olduğunu söylemek mümkündür. Ziraat Mühendisliği, çiftçilik, zoologluk meslek alanları arasında yer almaktadır.

Kişisel ve sosyal-kişiler arası zekâ türleri, insanların kendileriyle ve diğerleriyle olan iletişim ve etkileşimini belirlemektedir. Kişisel zekâ türü kendiyle barışık olmayı ifade etmektedir. Bireyin kişisel hislerinin, hedeflerinin, korkularının, güçlü ve zayıf yönlerinin farkında olması, kendi kararlarını verebilmesi bu zekâ türünün baskın olduğunu göstermektedir. Bu bireyler, öz eleştiri ve öz değerlendirme yapabilmeye becerilerine sahiptirler. Kendini tanıma, günlük tutma, bireysel çalışma gibi etkinlikleri daha çok severler. Filozof, din adamı ve yazarların bu zekâ alanına baskın bir biçimde sahip olduğu söylenebilir. Sosyal-kişiler arası zekâ ise insanlarla iyi ilişkiler içerisinde bulunma, iletişim becerilerine sahip olma, diğerleriyle çalışabilme, liderlik, empati gibi özelliklere sahip olmayı gerektirmekte ve insanların

duygu, istek ve ihtiyaçlarını anlama ve ayırt edebilme becerilerini içermektedir. Yöneticiler, takım liderleri, imamlar ve öğretmenlerin bu zekâ alanının gelişmiş olması gerekmektedir.

Son olarak varoluşsal zekâ türüne sahip olan bireyler, varlığın gerçekliği ve kaynağı hakkında sorgulama içerisindedirler. Hayatın anlamını, varoluşun hedefini sorgulama ve bulmaya çalışma bu zekâ alanına sahip bireylerde bulunan özellikler arasında yer almaktadır. Dini konularda merak ve sorgulama içerisinde olan siz Kitap ve Hikmet dergisi okuyucularının varoluşsal zekâ alanının baskın olduğu bir gerçektir. Genellikle din adamları ve filozofların bu zekâ alanları gelişmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Hangi zekâ alanı daha baskın olursa olsun, bu alanı doğru bir biçimde kullanabilmek en önemli vasıflardan biri haline gelmektedir. Nitekim bireyin güçlü bir zekâyı olması her zaman zekice davranması anlamına gelmemektedir. Yüksek matematiksel zekâyı sahip bir kişi yeteneğini, şans oyunları oynarken, tefecilik yaparken kullanabileceği gibi on basamaklı sayıyı kafasından çarparken bu yetenekleri israf da edebilir. Önemli olan her zekâ alanına yüzde yüz sahip olmak değil sahip olduğumuz zekâ alanlarını ve fark ettiğimiz farklılıklarımızı etkili ve verimli bir biçimde kullanabilmektir. Nitekim Yüce Yaratıcımız bizlere **“Ey insanlar! Sizi aynı erkek ve dişiiden yarattık ve birbirinizi tanıyasınız diye sizi farklı milletlere ve boylara ayırdık. Allah nezdinde sizin en hayırlınız, en doğru olanınızdır. Allah Her Şeyi Bilendir, Haberdardır.** (Hucurat/13) buyurmaktadır.

Kaynakça

Gün, E. S. (2012). Çoklu zeka kuramı ile desteklenmiş olan basamaklı öğretim programının öğrenci erişimine, kalıcılığa ve öğrenme süreçlerine etkisi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara, Hacettepe Üniversitesi.

Gürbüzöğlu, S. (2009). Çoklu zekâ kuramına dayalı işlenen protein sentezi konusunun öğrencilerin başarısına, bilgilerindeki kalıcılığına ve öğrenci görüşlerine etkisi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Erzurum, Atatürk Üniversitesi.

İnsanın parmak izi gibi beyin fonksiyonları ve zekâsının deşşiz ve tek olduğu günümüzde kabul edilen gerçeklerden biri haline gelmiştir. Gardner zekâyı 9 alana ayırmakta ve her bir zekâ alanının artma ve gelişme potansiyeline sahip olduğuna inanmaktadır.